

„És jóllaktak...”

Korunkban két igazi luxus létezik. Az első igazi luxus: ha van időnk. A második: ha magunk süthetjük kenyérünket. Az első és a második számú luxus csodálatos módon összefügg; a jó kenyérhez ugyanis időre van szükség, mint ahogy mindenhez időre van szükség, ami érettségre és tökéletességre akar jutni. Csak azért vált olyan nehézé, hogy jó kenyérhez jussunk, mert sok hivatásos pék híján van az első számú luxusnak, az időnek. Legkevesebb hat órára van szükség ahhoz, hogy erősen likacsos, könnyen omló bagettet készítsünk. Egy rusztikus, kovászolt kenyér elkészítéséhez másfél-két nap kell. Aki három napot szán rá, annak utánozhatatlan íz és bársonyos, zamatos kenyérbél lesz a jutalma. Valóban isteni kenyeret tehát csak az süthet, aki megtartja minden komoly pék első parancsolatát: „Szakíts rá időt!”

Már a kenyérsütés első, előkészítő lépései is lelassítják a hétköznapi tempóját, és összpontosításra kényszerítenek. A gyúródeszka megtisztítása, a só és a liszt lemérése, a megfelelő vízmennyiség kitöltése, hőmérsékletének megmérése, s végül az élesztő feloldása a vízben: mindez lassan, tudatosan, várakozásteljesen történik, akárcsak egy ünnepi liturgia bevezetése. És máris fellép egy másik érzés. A hétköznapi rohanás mint valami szorító ruhadarab hullik le a vállunkról, légzésünk nyugodtabb és mélyebb lesz, önérzetünk kitágul és megnő.

De miről is beszélnek tulajdonképpen? A kenyérral kezdtem, és hirtelen a vallásnál kötöttem ki. Ez nem véletlen. A kenyér ugyanis ősi, ősrégi dolog, éppoly régi, mint a vallások. S a kenyér kezdetén – ki csodálkozik rajta? – a papok állnak. A papok tették lehetővé a kenyeret, azzal, hogy gabonaféléket tenyésztettek ki. Minden gabona egykor valamilyen fű volt, amelynek magja ízlett az első embereknek. Csakhogy a szél kifújta a virágzó füvek kalászkáit, s így lehetetlen volt érett magokat aratni. Ekkor ütött a papok órája. Mivel nem kellett testi munkát végezniük, volt idejük-alkalmuk pontosan megfigyelni a természetet s annak törvényeit. Az ő vezetésükkel kezdte el természetni a vad füveket az ősember. Évezredről évezredre. A távoli cél az volt, hogy kicselezzék a szelet, és olyan példányokat termesszenek, amelyek megtartják a magot a kalászban. A papok segédletével így nemesítődtek ki kultúrgabonáink a vad füvekből. Létre-

jött az ember és a gabona kölcsönös függősége. Nemcsak az embernek van szüksége gabonára – immár a gabonának is szüksége van az emberre. A szél már nem képes továbbszaporítani. Már csak az ember képes.

„Ez tulajdonképpen félelmetesen nemes gondolat”, írja A kenyér hat-ezer éve c. könyvében *Heinrich Eduard Jacob*, és hozzáteszi: „A mag, amely élteti az embert, másfelől csak az ember által képes élni! Aki végiggondolja ezt a gondolatot, képtelen megérteni, hogy az utóbbi évezredekben a paraszt miért volt az emberi történelem mostohagyereke.”

De térjünk vissza a kenyérsütés liturgikus bevezetéséhez. Előttünk van tehát a liszt, a só, a víz és az élesztő. S talán egy darab kovász is, amelyben szintén milliónyi vad élesztősejt vár bevetésre éhesen. Most összekeverjük a hozzávalókat, és elkezdjük gyúrni a tésztát. Természetesen igénybe vehetünk ehhez egy konyhagépet is, de ez ostoba döntés lenne. Mert a kenyértészta kézi gyúrása páratlan érzéki élvezet. A gyúrás azt jelenti, hogy a tésztát addig nyomkodjuk, nyújtjuk, húzzuk szét, nyomjuk össze, tépjük szét és masszírozunk, míg izzadságunk csöpögni nem kezd a homlokunkról, s bele nem gyúrjuk a tésztába, míg ropogni nem kezd a kezünk, és keményen ki nem dagadnak rajta az erek. Egy több mint kétezer-öt száz éves egyiptomi szobrocska egy péket ábrázol, aki tésztát gyúr, s egy pillanatra megpihen. Minden erőfeszítése ellenére arca annak a bencés szerzetesnek a nyugalmát és bensőségességét sugározza, aki éppen befejezte a gregorián vespérás éneklését.

Aztán, ha elvégeztük a munkának ezt a döntő részét, nagyjából egy óra hosszat pihentetjük a tésztát. Ebben az első szünetben olyan folyamat kezdődik el, amely évezredek óta elbűvöli az emberiséget – a régi egyiptomiaktól Jézuson át azokig a gyerekekig, akik végignézik, anyjuk hogyan süt kenyeret. A tészta mozogni kezd: növekszik, tágul, kidomborodik, könnyűvé és levegőssé válik, míg terjedelme meg nem kétszereződik, sőt olykor meg nem háromszorozódik. Miben áll ez a bűvölet? A csekély mennyiségű élesztő és annak meghökkentően erős hatása közötti ellentét? A dudorodó tészta és a várandós anya teste közötti feltűnő hasonlóság? Nem véletlenül nyúlt vissza az erjedő tészta többértelmű képehez Jézus is: A mennyek országával úgy áll a dolog, mint a kovással,

amelyet fogott az asszony, és belevegyített fél mázsa lisztbe, s az egészen átkovászosodott.

Így beszél Jézus a Máté-evangélium 13. fejezetében. A tészta erjedésének erős szimbolikája nyilvánvalóan elbűvölte őt, a példázatokban szólás mesterét. Egyetlen mondatban, egyetlen képből fejezi ki ily módon azt, ami történelmileg ismételtlen beigazolódott: a döntő ösztönzések és újítások nem a tömegekből indulnak ki, hanem fordítva, egyes emberek vagy kis csoportok meggyőződése és állhatatos hite képes átjárni a tömegeket is. Miközben az élesztő veszi át a munkát, és áthatja tésztánkat, van egy kis időnk arra, hogy visszatérjünk a több mint kétezer-öt száz éves egyiptomihoz, aki szintén nem sajnál magától egy kis szünetet, s közben spirituális tekintetet vet a világba. Valóban, az egyiptomiak számára vallási jelentősége volt a kenyérnek, persze sajátosan egyiptomi értelemben.

Az antik kultúrnépek között az egyiptomiak voltak az elsők, akik valódi kenyeret sütöttek: nagy likacsokkal teli, levegős, kovással készült kenyeret. Minden más nép, a magas civilizációjú görögök és rómaiak is csak a gabonakását, vagy a tömör, kemény lepényt ismerték. Amíg valamikor át nem vették a kovász használatát. Valószínűleg a véletlen vezette rá az egyiptomiakat a kovász felfedezésére. Valaki egy este hanyagul dolgozott, nem tisztította meg alaposan a dagasztóteknőt, benne hagyott egy darab tésztát, s az levegős, ívelt képződménnyé alakult az éjszaka folyamán. Bizonyára számtalanszor megtörtént ilyesmi, de ezúttal feltűnt valakinek, és az ismeretlen zseni levonta belőle a megfelelő következtetéseket. Mindenesetre az ókorban minden volt, csak nem magától értetődő, hogy ebből a véletlen felfedezésből megalkossák a kenyérsütés módszertanát, ugyanis vallási okokból szinte minden régi nép óvakodott attól, hogy az ételeket hagyja megromlani. Szigorú tabuk akadályozták meg, hogy kreatív módon bánjanak az erjedés folyamatával.

Csak az egyiptomiak voltak elég szabadok ahhoz, hogy semmibe vegyék ezt a tabut, és addig hagyják állni a kenyértésztát, amíg annak szükségképpen el kellett kezdenie megromlani. Vagy, ahogyan ma mondjuk, amíg erjedni nem kezdett. Természetesen nem érthették, hogy mi zajlik le kémiaiilag – hogy a levegő számtalan parányi élesztőgombát tar-

talmaz, hogy e gombák spórái a lisztben lévő cukorra hullanak, s azt szén-savra és alkoholra bontják, hogy a szénsavbuborékok nem tudnak kiszabadulni a tészta masszából, s ezért fel-fújják és fellazítják azt. Ezeket a kémiai reakciókat csak a 17. században ismerték fel. Az egyiptomiak számára inkább mágikus, a varázlással rokon folyamatok voltak ezek, az egyiptomi vallás ugyanis kifejezetten engedélyezte a varázlást. *Tot*, a majomfejű isten maga írt egy varázskönyvet, amelyet állítólag egy távoli szigeten, hat ládában őriztek, és amelyet folyamatosan kerestek. Az erjedő tészta megsütésére az egyiptomiak mindjárt megszerkesztették a téglából készült, kerek sütőkemencét, amely a végletekig kiélezte az erjedés mágiját, s amely Egyiptomban mindmáig használatban van. A tésztaegységeket belökték a forró kemencébe, terjedelmük még tovább nőtt, majd igazi és valódi kenyérré váltak. Így köszönhetjük a vallás egyiptomi felfogásának a kovász feltalálását.

Tésztánk időközben csodálatosan megkelt, és várakozástelien domborodik előttünk. Úgy tűnik, mintha azt kiáltaná felénk: Tégy már velem valamit! Mi most megszívlelünk egy régi pékszábat, nevezetesen hogy a kenyér annál jobb lesz, minél többször kel meg a tészta. Tehát laposra nyomkodjuk, és addig „pofozgatjuk”, amíg többé-kevésbé megint kereknek nem látszik. Akkor hagyjuk, hogy ismét megkeljen, és erjedjen. Körülbelül egy óra múltán a kis golyóból megint nagyhasú tészta lesz. Újból lelapítjuk, összegyúrjuk, és most megadjuk neki azt a formát, amilyen kenyeret szeretnénk: oválisat, hosszszukásat, kereket – ízlésünk szerint. És miközben a tészta utoljára fut neki – a szakember utolsó kelesztéséről beszél –, felszállunk az időgépre, és pontosan 2006 évet utazunk visszafelé, az ókori Görögországba.

Athéntól 20 km-re nyugatra, Eleuszisz hatalmas templomparkjában mint minden évben, most is pompás ünnep zajlik Démétér istennő és lánya, Perszephóné tiszteletére. A kilenc napig tartó események csúcspontja egy titkos és titokzatos beavatási ünnepség, amelynek során a jelölteket bevezetik az eleusziszi misztériumvallás legbensőbb titkáiba. De voltaképpen mi a lényege ennek az ünnepnek? Egy csodálatos történet megünnepléséről van szó, olyan történetéről, amelyet csak a régi görögök tudtak mesélni: Démétér istennő, a termékenység istennője egykor leányt fogant testvérétől, Zeusztól. A kislányt Perszephónénak hívták. Perszephóné aztán szép nagylánnyá nő-

vekedett. Észrevette ezt Hádész, az alvilág istene is. Birodalmába szöktette Perszephónét, és feleségévé tette. Démétérnek akkora volt a lánya elvesztése miatti szomorúsága, hogy tanácstalanul bolyongott, és elhanyagolta a Földet. A növények elszáradtak, az emberek éheztek. Ettől megrémülve Zeusz, az istenek atyja azt követelte testvérétől, Hádésztól, hogy vigye vissza anyjának Perszephónét. Hádész beleegyezett ugyan, de mielőtt szabadon engedte volna, megetett Perszephónéval néhány gránátalmagot, ami azt eredményezte, hogy Perszephóné rákényszerült arra, hogy minden évben négy hónapot a férjével töltsön az alvilágban. Örömeiben, hogy ismét egyesülhetett lányával, Démétér megparancsolta a Földnek, hogy ragyogó tavaszi virágokat hozzon, nyáron pedig a gyümölcsök és a gabona bőségét teremje. Ősszel azonban, amikor Perszephónénak vissza kell térnie az alvilágba, Démétér ismét erőt vesz a szomorúság.

Démétér a földművelés, a termékenység és a gabona istennője volt. A lányának, Perszephónénak megszöktetéséről és újbóli megtalálásáról szóló történet egy természetes folyamat mitológiai körülírása: A búzamatot ősszel a földre süllyeszti, és négy hónapot mintegy az alvilágban kell eltöltenie. De az elvetett mag aztán valamiféle feltámadást él át, és termékeny kalászként jelenik meg a föld fölött. A búzamatot a görög fantázia Perszephónévá, azzá a szép lánnyá változtatta, akit Hádész elrabol, és az alvilágba visz, anyja pedig meggyászolja őt. A mitológiai fantáziának azonban mindig vallási színezete van. Perszephóné őszi pokoljárása és tavaszi visszatérése szinte magától kapcsolódott össze a halál és a feltámadás vallási fantáziáival. A föld, amelybe elvetették a látszólag halott magot – nem ugyanaz a föld volt-e, amelybe a holtak testét süllyesztették? S az az erő, amely kiszarjastotta a magot – nem ugyanaz az erő volt-e, amely megváltotta a lelket az alvilágból? A görögök szemében ugyanaz az erő volt. Ez az erő volt a tárgya az eleuzsi-

szi misztériumok nagy beavatási ünnepségeinek. A beavatottak, akiket a görögök „műstész”-eknek neveztek, Eleusziszban egymás után élték át a halált és a feltámadást.

Először egy mesterségesen kialakított „alvilágba” vitték őket, ahol átéltek a Hádész minden pokoli rettenetét. Azután bekötött szemmel egy színpadra vezették őket. Ott leültek, s a segítők levették szemükről a kötést. Ragyogó fény sugárzott rájuk, a teljes nappali fény és az aratáskor ragyogó Nap fénye tört be. Csodálatos illat terjengett. A műstészeket földöntúli érzések töltötték el. Beavatták őket a halál és az újjászületés titkába. Démétér istennő, aki évről évre feltámasztotta a gabonaszemet, az eleusziszi beavatottak lelkét is megmentette az örök halál rettenetétől.

Keresztény fülek számára igen ismerősen cseng mindez. Nem csupán a szenvedés, halál és feltámadás hármassága, s nem csupán az eleusziszi beavatás hasonlósága a keresztséghez, amelyben szintén meghalásról és újjászületésről van szó. Hanem a búzaszem jelentése is. Hiszen Jézus azt mondja a János-evangélium 12. fejezetében: „Bizony, bizony mondom nektek, ha a búzaszem nem esik a földre, és nem hal el, egyedül marad. Ha azonban elhal, sok termést hoz.” És Pál azt írja az 1. Korinthusi levél 15. fejezetében: „Te ostoba! Amit elvetsz, nem kel életre, hacsak előbb meg nem hal... Romlásra vetik el, és romlatlannak támad föl.”

Vajon többet örökölt-e a kereszténység a görög misztériumoktól, mint amennyinek tudatában vagyunk? Mindenesetre feltűnő, hogy néhány 2. és 3. századi egyházatyja gyűlölettel telten beszélt az „eleusziszi iszonyatokról”. Valószínűleg

kényelmetlen konkurenciának érezték Déméter istennő vallását.

De most térjünk vissza a kenyérünkhöz. Időközben alighanem befejeződött az „utolsó kelesztés”. Ezt egy rövid ujjnyomással lehet ellenőrizni. Ha a kis mélyedés rögtön visszazaugrik, akkor várhatunk még pár percet. Ha azonban a mélyedés megmarad, akkor legfőbb ideje, hogy a tésztát a kemencébe juttassuk. Ezt tesszük most. Alig került a kenyér a kemencébe, terjedelme még egyszer megnő. A kenyér belsejében valódi dráma játszódik le ezekben a percekben. A fokozódó hőség hatására az élesztősejtek meggyorsítják munkájukat. 50 Celsius-foktól a halál vár rájuk. Minél közelebb kerülnek a halálos határhoz, annál frenetikusabban dolgoznak. Egy amerikai pék, *Peter Reinhard* – kissé patetikusan – olyan mártirokhoz hasonlította az élesztősejteket, akik a kenyérért végzett önzetlen szolgálatban elégették magukat. Bárhogyan legyen is, az élesztősejtek mártírhalála után a kenyér elnyerte végleges alakját. Most már csak be kell fejezni a sütést. Nagyjából egy óra hosszat hagyjuk a kenyeret a kemencében, és végezetül az Újszövetséghez fordulunk.

Mióta magam is sütök kenyeret, feltűnt nekem valami, amit korábban sosem vettem észre: Jézus egy ács fia

volt, és nagyon valószínű, hogy megtanulta ezt a mesterséget – beszédeiben és példázataiban azonban sosem szólal meg az ácsmesterség művésze. Viszont meglepően sokat beszél Jézus földművelésről, gabonáról, kenyérről. Talán egy gabonatermesztőnél folytatott tanulmányokat? Elmondja a magvető és a magától növekvő példázatát, beszél a búza közé keveredett konkolyról, a kovászról és a gazdag parasztról, aki nem tudta hová tenni a sok termést. Csodálatos módon több százra szaporít néhány kenyeret, kéri a mindennapi kenyeret, s életének végén egy darab kenyérral azonosítja magát. E helyt hozzá kell tennem valami fontosat.

Jézus korában legfőképpen egy dologtól szenvedtek az emberek: az éhségtől. Nem csoda tehát, hogy az eljövendő üdvösség várása arra irányult, hogy végre legyen elég enivalójuk, végre jóllakjanak egyszer. Alig mutatkozott meg Jézus Isten által küldött prófétaként, máris az a kérdés áll előtte, hogy melyik éhséget akarja csillapítani: a kenyér iránti, vagy az Isten Szava iránti éhséget. Az Ördög meg akarta kísérteni, hogy tüntesse el a testi éhséget, változtasson köveket kenyérré, és így uralkodjék az emberekben. Jézus azonban a másik út mellett döntött. Tudta, hogy az emberek olyan kenyérré éheznek, amely a

Mennyből jön, amely örökre jóllakat, és örök életet ajándékozik.

Manna, liszt és kovász c. könyvében *Klaus Berger* heidelbergi teológus leírja, hogy a fontos és pótolhatatlan (fizikai) kenyér hogyan vált az Isteni Valóság jelévé és jelképévé, sőt hogyan vált maga Jézus az Isteni Kenyérre. *Berger* a János-evangélium 6. fejezetének egyik helyét idézi: „Jézus így szólt hozzájuk: Bizony, bizony, mondom nektek: Atyám adja nektek az igazi mennyei kenyeret. Isten kenyere ugyanis az, aki leszáll a mennyből, és életet ad a világnak. Ekkor azt mondták neki: Uram, add nekünk mindenkor ezt a kenyeret! Jézus azt mondta nekik: Én vagyok az élet kenyere. Aki hozzám jön, sosem fog éhezni, és aki hisz benne, sosem fog szomjazni.”

Jézus szabályos „Kenyéristenné” vált, az Istenre éhező ember táplálójává. Általa lett a kenyér a táplálék szakrális szimbólumává. A Biblia mindössze két szóban foglalja össze, miért élt és halt meg Jézus, a „Kenyéristen”; e két szó: „És jóllaktak.” Erre kellene gondolnunk egy pillanatra, amikor kivesszük a kemencéből a magunk sütötté, isteni kenyeret, és levágjuk az első karéjt.

Ezzelino von Wedel

Forrás: Publik-Forum, 2006/7

A szegényekről és a szupergazdagokról

Adatok a javak globális megoszlásáról

„Csak azoknak a statisztikáknak hiszek, amelyeket én magam hamisítottam”, mondta az egykori brit miniszterelnök, Winston Churchill. Tény, hogy a statisztikákat mindig vitatják, mivel az adatbázistól és a kérdésfeltevéstől függően különböző eredményekre jutnak. Ráadásul bizonyos kérdésekkel kapcsolatban nincsenek adatok: például a globális gazdagságot illetően.

Annál nagyobb érdem, hogy az ENSZ Helsinkiben működő egyetemének gazdasági kutatóintézete (*World Institute for Development Economics Research – WIDER*) 2000-ig terjedően mégiscsak megvizsgálta a bevételek és a világvagyon eloszlását. Aktuális adatok nincsenek, és az intézet rendelkezésére álló adatok is nagyon hézagosak. A tudósok csak 18 államban tudtak megalapozott számokra támaszkodni, sok más államban közvélemény-kutatásokra hagyatkoztak, ami a tapasztalatok szerint alacsonyabb értékeket eredményez az adósságokra és a vagyonokra vonatkozóan.

Ennek ellenére megközelítően helyes képet tudtak kialakítani a globális gazdagság eloszlásáról. Eszerint a nettó háztartási vagyon 90%-a Észak-Amerikában, Európában, valamint Japánban és Ausztráliában található. A világvagyon 33%-a Észak-Amerikára esik – ahol a világ népességének 6%-a él. India a világvagyon szűk 1%-át birtokolja – bár ott a világ népességének 15%-a él.

Mindazonáltal a különböző ipari államokban is hatalmas különbségek vannak a vagyoneeloszlásban. Az

Egyesült Államokban az összes háztartások leggazdagabb 10%-a a magánháztartások vagyonának kerekén 70%-át birtokolja – Németországban ez nagyjából 50%, Kínában 40%. Az USA-ban és Svájcban még a szupergazdagok közül is csak kevesekre koncentrálódik a gazdagság: A háztartások leggazdagabb 1%-a Svájcban a magánháztartások vagyonának 34,8%-át, az USA-ban 33%-át birtokolja. Összességében a világ népességének leggazdagabb 10%-a birtokolja a világvagyon 85%-át. A világ felnőtt népességének fele kevesebb mint 1%-on osztozik.

A tanulmány szerint a 2000-es évben világszerte 13,5 millió dollármilliomos volt, és 499 vagyonmilliárdos. Ezen kívül még 37 millió embernek volt több mint 500 000 dollárja.

Másfelől az ENSZ a következő adatokat tette közzé a világszegénységről: Kerekén 1,2 milliárd embernek kell napi 1 dollárnál kevesebb pénzből megélnie, s valamivel több mint 2 milliárdnak kevesebb mint 2 dollárból.

A szegények és a gazdagok közötti szakadék világszerte oly nagy, mint soha korábban. Valószínűleg még Winston Churchill is ezt a következtetést vonná le.

Wolfgang Kessler

Forrás: Publik-Forum, 2007/3